

ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದ ಬೌದ್ಧ ಮತ್ತು ಜೈನ ಶಿಕ್ಷಣ ಕುರಿತ ಒಂದು ಅಧ್ಯಯನ

ಡಾ.ಹೆಚ್.ಎನ್.ಕಾಳಸ್ವಾಮಿ.¹

ಮಹಾಗುರು ಬುದ್ಧ ಬದುಕಿದ್ದ ಕಾಲಘಟ್ಟದ ಭಾರತೀಯ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಜನಾಂಗೀಯವಾಗಿಯೂ ತಾರತಮ್ಯವಿತ್ತು. ಈ ತಾರತಮ್ಯವು ಮನುಷ್ಯನ ವೃತ್ತಿಯ ಪ್ರಕಾರ ಮತ್ತು ಹುಟ್ಟಿನ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿತ್ತು. ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮನು ಶ್ರೇಷ್ಠನಾದ ಮನುಷ್ಯನ ನಾಲ್ಕು ವಿಭಾಗವಿತ್ತು. ಬ್ರಾಹ್ಮಣತ್ವವು ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಬಲ್ಯವನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿತು. ಅವರು ಧಾರ್ಮಿಕ ತರಬೇತಿ ಮತ್ತು ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕಾಗಿ ಹಕ್ಕುಗಳನ್ನು ಆನಂದಿಸಿದರು. ಆದರೆ, ಇತರ ವರ್ಗದ ಜನರು ತಮ್ಮ ಧಾರ್ಮಿಕ ಮತ್ತು ಶೈಕ್ಷಣಿಕ ಹಕ್ಕುಗಳಿಂದ ವಂಚಿತರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ 62 ಧರ್ಮದ ಜ್ಞಾನಶಾಖೆಗಳು ಮತ್ತು ಸಿದ್ಧಾಂತಗಳು ಅಸ್ತಿತ್ವದಲ್ಲಿದ್ದವು. ಮತ್ತೇ ಇದೇ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಪೌರೋಹಿತೃವು ಹೆಚ್ಚಿನ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಮೇಲುಗೈಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಿತು. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಕ್ರಾಂತಿಯು ಕ್ರಿ.ಶ್ವಪೂರ್ವ 600ರಲ್ಲಿ ಆರಂಭವಾಯಿತು ಮತ್ತು ಬೌದ್ಧ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಅಥವಾ ಬೌದ್ಧ ತತ್ವಶಾಸ್ತ್ರ ಎಂದು ಕರೆಯಲ್ಪಡುವ ಒಂದು ಹೊಸ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಅಥವಾ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಅಭಿವೃದ್ಧಿ ಪಡಿಸಲಾಯಿತು. ಬೌದ್ಧಧರ್ಮದ ತಳಹದಿಯ ಮೇಲೆ ಹೊಸ ಮತ್ತು ವಿಶೇಷ ಶಿಕ್ಷಣ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡಿತು ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಬೌದ್ಧಧರ್ಮವು ಪ್ರಚಂಡ ಆಂದೋಲನವನ್ನು ಮಾಡಿತು. ಇದು ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಪ್ರಾಚೀನ ಬೌದ್ಧ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷಣ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ಅಭಿವೃದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಅಮೂಲ್ಯವಾದ ಪಾತ್ರವನ್ನು ವಹಿಸಿತು. ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಬೌದ್ಧಧರ್ಮದ ಉದಯದೊಂದಿಗೆ ಭಾರತದ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಮತ್ತು ನಾಗರೀಕತೆಯ ಸುವರ್ಣಯುಗ ಉದಯವಾಯಿತು ಎಂಬುದು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ತಿಳಿದಿರುವ ವಿಷಯ. ಬೌದ್ಧಧರ್ಮದ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಭಾರತೀಯ ನಾಗರೀಕತೆಯ ಎಲ್ಲಾ ಅಂಶಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಗತಿ ಕಂಡುಬಂದಿತು, ಹಿಂದೆ ಇಲ್ಲದ ಅನೇಕ ಕಲಿಕಾ ಕೇಂದ್ರಗಳು ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡವು ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

ಈ ನೆಲೆ ಮತ್ತು ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ತಳಸ್ಪರ್ಶಿಯಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನವನ್ನು ಮಾಡಿದಾಗ; ವಿದ್ಯೆಗಿಂತ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದುದು ಮತ್ತೊಂದಿಲ್ಲ. ಮತ್ತೇ ಸರ್ವದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯೆಯೇ ನಿಜವಾದ ಧನವಾಗಿದೆ. ಏಕೆಂದರೆ, ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಯಾರೂ ಯಾರಿಂದಲೂ ಕೂಡ ಕಸಿದುಕೊಳ್ಳುವುದು ಅಥವಾ ಅಪಹರಿಸುವುದು ಕಷ್ಟಸಾಧ್ಯವೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ. ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದ ವಿದ್ಯೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಆಸಕ್ತಿಯು ಕ್ಷಣ-ಕ್ಷಣಕ್ಕೂ ಹೇಗೆ

¹.ಸಂಶೋಧನಾ ಸಹಾಯಕರು, ಕುವೆಂಪು ಕನ್ನಡ ಅಧ್ಯಯನ ಸಂಸ್ಥೆ, ಮಾನಸ ಗಂಗೋತ್ರಿ, ಮೈಸೂರು.

ಹೆಚ್ಚುತ್ತಿತ್ತು ಎಂಬುವುದು ವಡ್ಡಾರಾಧನೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಸುಕುಮಾರಸ್ವಾಮಿ ಕಥೆಯಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಪೂರ್ಣವಾಗಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾರತದಲ್ಲಿಯೆ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸದ ಪದ್ಧತಿಯು ಬಹುಪಾಲು ಧಾರ್ಮಿಕವಾಗಿದ್ದು. ಇದು ವ್ಯಕ್ತಿಯನ್ನು ಕೇಂದ್ರವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ನೀಡುವಂಥದಾಗಿತ್ತು. ಆತ್ಮಜ್ಞಾನ ಅಥವಾ ಮೋಕ್ಷ ಸಾಧನೆಯನ್ನು ಹೊಂದುವುದಕ್ಕೆ ಶಿಕ್ಷಣವು ಒಂದು ಸಾಧನವಾಗಿತ್ತು. ಇಂಥ ವಿದ್ಯೆಯ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಅವರು ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಇನ್‌ಕಲ್ಟಸಿಂ ಎಂದು ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಹಾನಗಲ್ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಬಾಳಂಜೇಡ ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿರುವ ಕ್ರಿ.ಶ. 1088ರ ಶಾಸನವೊಂದರಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿಯ ಮಹಾಜನರು ವಿದ್ಯೆಯ ಆಕಾಂಕ್ಷೆಯಿಂದ ಶಿಷ್ಟಮನಿರತರನೇಕ ತರ್ಕ, ವ್ಯಾಕರಣ, ಪುರಾಣ, ಕಾವ್ಯ, ನಾಟಕ, ವಾತ್ಸಾಯನಾದಿ ವಿದ್ಯಾಸಾರ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಇವರು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಡುವುದರ ಮೂಲಕ ಅವರಲ್ಲಿರುವ ಜ್ಞಾನಾಕಾಂಕ್ಷೆಯನ್ನು ಸಹ ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತಿದ್ದರು ಮತ್ತು ಅದನ್ನು ಪೂರೈಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಅದೇ ತಾಲೂಕಿನ ನೊಲೈರಿಯ ಶಾಸನದಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಮರತರನೇಕಥಿ ತರ್ಕ, ವ್ಯಾಕರಣ, ಪುರಾಣ ಕಾವ್ಯ ನಾಟಕ, ಭರತವಾಚಾಯನಾಡಿ ವಿದ್ಯಾಸಾರಸಾರ ವಿಚಾರ ಚಾರುಚತುರರ ಸಕಲ ದಿಗಂತರ ಪ್ರವರ್ತಿಸಿತ ಸುದ್ಧಾದವಳ ವಿಧೀತಿ ನ್ಯಾಯವೈಶೇ ಎಂಬಲ್ಲಿ ಜ್ಞಾನದಾಹಕ್ಕಾಗಿ ಓದುತ್ತಿರುವುದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.

ಭಾರತವು ಹಲವು ಹತ್ತು ಧರ್ಮಗಳ ನೆಲೆವಿಡು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಬೌದ್ಧಧರ್ಮವು ಕೂಡ ಒಂದಾಗಿದೆ. ಈ ಬೌದ್ಧಧರ್ಮವೂ ಹುಟ್ಟಿದ್ದು ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಅಂದಿನಿಂದಲೂ ತನ್ನ ನೈತಿಕತೆ ಮತ್ತು ತಾತ್ವಿಕತೆಯನ್ನು ಮೆರೆದ ಹೆಗ್ಗಳಿಕೆ ಈ ಧರ್ಮವೂ ಭಾಜನವಾಗಿದೆ. ಈ ಬೌದ್ಧಧರ್ಮವು ಕರ್ನಾಟಕಕ್ಕೆ ಯಾವಾಗ ಬಂದಿತೆಂಬುವುದರ ಬಗೆಗೆ ವಾದವಿವಾದಗಳಿದ್ದರೂ, ಅದು ಕ್ರಿ.ಪೂ. ಮೂರನೆಯ ಶತಮಾನದ ಹೊತ್ತಿಗೆ ಕರ್ನಾಟಕಕ್ಕೆ ಬಂದಿತೆಂಬುವುದಕ್ಕೆ ಐತಿಹಾಸಿಕ ಆಧಾರಗಳಿವೆ. ಸಾಮ್ರಾಟ ಅಶೋಕನು ಕ್ರಿ.ಪೂ ಮೂರನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಮಕ್ಕಳಾದ ಸಂಘಮಿತ್ರ ಮತ್ತು ಮಹೀಂದ್ರನನ್ನು ಸಿಲೋನಿಗೆ ಮತ ಪ್ರಚಾರಕ್ಕೆ ಕಳುಹಿಸಿದ ಕಾಲದಲ್ಲೇ ಮಹಾದೇವ ಥೇರ ಎಂಬಂಥ ಬೌದ್ಧಬ್ರಹ್ಮವನ್ನು ಅಂದಿನ ಮಹಿಷಮಂಡಲ ಅಥವಾ ಇಂದಿನ ಮೈಸೂರು ಪ್ರಾಂತ್ಯಕ್ಕೂ ಮತ್ತು ಭಿಕ್ಕು ರಕ್ಷಿತ ಎಂಬುವವರನ್ನು ಬನವಾಸಿಗೂ ಕಳಿಸಿದ್ದನು ಎಂಬುದರ ಬಗೆಗೆ ಮಹಾವಂಶ ಮತ್ತು ದೀಪವಂಶಗಳಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಇದಲ್ಲದೆ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ದೊರೆತಿರುವ ಅಶೋಕನ ಆಡಳಿತ ಕಾಲದ ಶಿಲಾಶಾಸನಗಳಿಂದಲೂ ಈ ಪ್ರಧಾನ ಅಂಶವೂ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

ಬೌದ್ಧ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಶಿಕ್ಷಣದ ಇತಿಹಾಸವು ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಬೌದ್ಧಧರ್ಮ ಪದ್ಧತಿಯ ಇಲ್ಲವೇ ಸಂಘದ ಇತಿಹಾಸವೇ ಆಗಿದೆ. ಬೌದ್ಧ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಮತ್ತು ಅದರ ಬೆಳವಣಿಗೆಗಾಗಿ ತನ್ನದೇ ಆದ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ರಮವೊಂದನ್ನು ಹೊಂದಿತ್ತು. ಬೌದ್ಧರು ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿಯೇ

ಪ್ರಾರಂಭಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಬೌದ್ಧರು ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆಯನ್ನು ನೀಡಿದ್ದರು. ಬೌದ್ಧಶಾಸ್ತ್ರವಾದಂಥ ಸುಗತಶಾಸ್ತ್ರವು ಪ್ರಾಚೀನ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸದ ವಿಷಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಿದ್ದು ಶಾಸನವೊಂದರಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.

ಬೌದ್ಧ ಶಿಕ್ಷಣವು ಹಲವು ಹತ್ತು ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರುತ್ತದೆ. ಆ ಲಕ್ಷಣಗಳೆಂದರೆ; ಬೌದ್ಧ ಶಿಕ್ಷಣ ಸಂಸ್ಥೆಗಳು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ಸೇರ್ಪಡೆಗೆ ಹಿಂದಿನಿಂದ ಬಂದಿದ್ದ ಜಾತಿಯವೆನ್ನಬಹುದಾದ ಎಲ್ಲ ರೀತಿಯ ಆತಂಕಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಹಾಕಿ ಮೊಟ್ಟಮೊದಲು ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಜಾತ್ಯಾತೀತ ವಿಷಯವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದುವು ಭಾರತೀಯ ಶಿಕ್ಷಣಪದ್ಧತಿಯಲ್ಲಿ ಇಂದಿಗೂ ಪ್ರಗತಿ ಪೂರ್ಣವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗಿರುವ ಈ ಬದಲಾವಣೆಯನ್ನು ತಂದ ಕೀರ್ತಿ ಬೌದ್ಧರಿಗೆ ಸಲ್ಲುತ್ತದೆ. ಭೀಮಾನದಿಯ ದಂಡೆಯ ಮೇಲೆ ಇರುವ ಸನ್ನತಿಯು ಕ್ರಿ.ಶ.2ನೇ ಶತಮಾನದಿಂದ ನಾಲ್ಕನೇ ಶತಮಾನದವರೆಗೆ ದೊಡ್ಡ ಶಿಕ್ಷಣ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿತ್ತೆಂದು ಅಲ್ಲಿಯ ಸ್ತೂಪದ ಅವಶೇಷಗಳು, ಸ್ಮಾರಕ ಶಿಲ್ಪಗಳು ಬುದ್ಧನ ಜೀವನದ ಆಧಾರಿತ ಜಾತಕ ಕಥೆಗಳ ಶಿಲ್ಪಗಳು ಮತ್ತು ಶಾಸನಗಳಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಭೋಜರ ಹಿರೇಗುತ್ತಿ ತಾಮ್ರಶಾಸನ ಮತ್ತು ಕೇಕಯರ ಹೊನ್ನಾವರ ತಾಮ್ರ ಶಾಸನಗಳು ವಿಹಾರಗಳಿಗೆ ಕೊಡಮಾಡಿದ ದಾನವನ್ನು ನಮೂದಿಸುವುದರಿಂದ ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡ ಜಿಲ್ಲೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಕಷ್ಟು ಶಿಕ್ಷಣ ಸೌಲಭ್ಯಗಳು ಇದ್ದವು ಎನ್ನಲಾಗಿದೆ.

ಬೌದ್ಧ ವಿಹಾರಗಳು ಅಜಂತಾ ಮತ್ತು ಎಲ್ಲೋರಗಳಲ್ಲಿ ಕೆತ್ತಲ್ಪಟ್ಟವೆ ಎಂಬುದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಆ ಗುಹೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಯಾಗಲಿ ಮತ್ತು ತಪಸ್ವಿಯಾಗಲಿ ಇರಲಕ್ಕೆ ಸ್ಥಳವುಂಟು ನಾಲ್ಕೆಂಟು ಗವಿಗಳಾದ ಮೇಲೆ ಒಂದು ಚೈತ್ಯಾಲಯ, ಅದರ ಸುತ್ತಲು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಇರಲಕ್ಕೆ ಗವಿಗಳು, ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿಶಾಲವಾದ ಪಟಾಂಗಣ ನಡುವೆ ಸ್ತೂಪ ಅಲ್ಲೆಯೇ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಮತ್ತು ಗುರುಗಳೂ ಸಭೆ ಸೇರುವಂತೆ ಅನುಕೂಲವಿರುವುದು. ಹೀಗೆ 40-50 ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳ ಉಪಯೋಗಕ್ಕೆ ಒಂದು ಚೈತ್ಯಾಲಯವು ನಿರ್ಮಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ. ಒಂದೊಂದು ಗವಿಗೂ ಅಥವಾ ಸೌಕರ್ಯಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ನಾಲ್ಕೆಂಟು ಗವಿಗಳಿಗೆ ಉಪಯೋಗವಾಗುವಂತೆ ಒಂದು ಅಗಿದಕೆರೆ ಹೀಗೆ ಒಂದು ಸಾವಿರ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಗುರುಗಳ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ವಾಸಮಾಡಿಕೊಂಡು ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಲು ಈ ಗುಹೆಗಳು ಸಹಾಯಕವಾಗಿವೆ. ಇದರಿಂದ ವಿಹಾರಗಳು ಶಿಕ್ಷಣ ಕೇಂದ್ರಗಳಾಗಿದ್ದ ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಬೌದ್ಧ ವಿಹಾರಗಳು ಕೇವಲ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕೇಂದ್ರಗಳಾಗಿರದೆ ಕಲಾಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಒದಗಿಸುತ್ತಿದ್ದವು. ಲಲಿತ ಕಲೆಗಳಾದ ವರ್ಣಚಿತ್ರ, ಶಿಲ್ಪಕಲೆ, ಚಿತ್ರಕಲೆಗಳಲ್ಲಿ ತಾಂತ್ರಿಕ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಒದಗಿಸುವ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಮಾಡಲಾಗಿತ್ತು. ಕಲಾ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನಲ್ಲದೇ ತಾಂತ್ರಿಕ ಮತ್ತು ಔದ್ಯೋಗಿಕ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ಕಡೆಗಣಿಸಿರಲಿಲ್ಲ, ವಿಚಾರಗಳಲ್ಲಿ ಸನ್ಯಾಸಿಗಳು ನೂಲುವುದು, ನೇಯುವುದು ಮತ್ತು ಹೊಲಗೆ ಕೆಲಸ, ಆಯುರ್ವೇದವಲ್ಲದೆ ಅನೇಕ ಉಪಯುಕ್ತ ಕೈಕಸಬುಗಳನ್ನು, ಕುಶಲಕಲೆಗಳನ್ನು ಹೇಳಿಕೊಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ತಕ್ಷಶೀಲ, ನಳಂದಾ

ಮತ್ತು ವಿಕ್ರಮಶೀಲ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯಗಳು ಮತ್ತು ಅಲ್ಲನ ಗಗನಚುಂಬ ಕಟ್ಟಡಗಳು ವರ್ಣಕಲೆ, ಶಿಲ್ಪ ಜಾಗೃತ ಬೌದ್ಧ ವಿಹಾರಗಳು, ಸೂಪಗಳು ಚೈತ್ಯಗಳು ಅಂದಿನ ಕಲಾಶಿಕ್ಷಣದ ಸಿದ್ಧಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಿ ನುಡಿಯುತ್ತವೆ. ಅಂದಿನ ಜನಕೆಯ ವ್ಯವಸಾಯ ವಾಣಿಜ್ಯ ಗೃಹ ಕೈಗಾರಿಕೆ ಪಶುಸಂಗೋಪನೆಯಂಥ ವೃತ್ತಿಗಳೆಲ್ಲ ತರಬೇತಿಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಬೌದ್ಧ ವಿಹಾರಗಳೆಲ್ಲ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಮುಕ್ತವಾದ ಪ್ರವೇಶವಿರಲಿಲ್ಲ ಪ್ರವೇಶ ಬಯಸುವವರನ್ನು ದ್ವಾರಪಾಲಕರು ಕೇಳುವ ಹಲವು ಹತ್ತು ರೀತಿಯ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳಿಗೆ ಸಮರ್ಪಕವಾದ ಉತ್ತರಗಳನ್ನು ನೀಡಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಇದರಲ್ಲಿ ಪಾಸಾಗದಿದ್ದರೆ ಒಳಗೆ ಪ್ರವೇಶವಿರಲಿಲ್ಲ. ಹೂಯೆನ್ ತ್ಸಾಂಗ್‌ನು ಪ್ರಾಚೀನ ಮತ್ತು ಆಧುನಿಕ ವಿದ್ಯೆಗಳೆಲ್ಲ ಯಶಸ್ವಿಯಾದ ಹಲವು ಹತ್ತು ಜನ ಪಂಡಿತರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಭಾವಂತರಾದ ಇಬ್ಬರಿಗೂ ಅಥವಾ ಮೂರು ಜನರಿಗೂ ನಳಂದಾ ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶ ದೊರೆಯುತ್ತಿತ್ತು ಎಂಬುದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಂತೆ, ವಿಹಾರಗಳೆಲ್ಲ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಭಿಕ್ಷುಗಳನ್ನು ಸಹ ಅವರವರ ಯೋಗ್ಯತೆ ಅರ್ಹತೆಗಳಿಗನುಸಾರವಾಗಿ ವರ್ಗೀಕರಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಬ್ರಾಹ್ಮಣಿಯ ಪದ್ಧತಿಯಂತೆ ಬೌದ್ಧ ಪದ್ಧತಿಯಲ್ಲಿ ಸಹ ಶಿಷ್ಯನು ಶಿಕ್ಷಣದ ಅಂಗವೆಂದು ತಿಳಿದು ತನ್ನ ಗುರುವಿನ ಸೇವೆ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಅವನ ಕರ್ತವ್ಯಗಳನ್ನು ವಾಹಿಯಾನ್ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ, ಸದಾಚಾರ ಸಚ್ಚಾರಿತ್ಯದ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದು ತಮ್ಮ ಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ಪಠಿಸುವುದು ಮತ್ತು ಧ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಮಗ್ನನಾಗಿರುವುದು ಭಿಕ್ಷು ಗಳ ನಿತ್ಯ ಕೆಲಸವಾಗಿತ್ತು. ಇತ್ತಿಂಗನು ವಿಹಾರದಲ್ಲಿ ಶಿಷ್ಯನ ಕರ್ತವ್ಯಗಳನ್ನು ಶಾಸನವೊಂದರಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತವೆ. ಬುದ್ಧನ ತತ್ವಗಳಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಾಶಸ್ತವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು. ಸಹ ಇತರ ವಿಷಯಗಳಿಗೂ ಗಮನವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರು. ಬೌದ್ಧ ಅಭ್ಯಾಸ ಪತ್ರಿಕೆಯು ಜಾತಕ, ವಿನಯಶಾಸ್ತ್ರ ಪಾಠಮೋಕ್ಷ ಮತ್ತು ಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿತ್ತು. ತಕ್ಷಶೀಲೆಯಲ್ಲಿ ಮೂರುವೇದಗಳು ಮತ್ತು 18 ಮೇಲಿಂದ ಮೇ ಕಲೆಗಳು ಕಲಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿದ್ದವೆಂದು ಜಾತಕಗಳು ಹೇಳುತ್ತವೆ. ಅನಂತರ ಔಷಧ ಶಸ್ತ್ರಾ ಕ್ರಿಯೆ ಬಿಲ್ಲು ವಿದ್ಯೆ ಮತ್ತು ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಸೈನ್ಯಕಲೆಗಳು, ತಾರಾಗಣ ಪಂಚಾಂಗ, ಲೆಕ್ಕಪತ್ರ, ವಾಣಿಜ್ಯ, ವ್ಯವಸಾಯ, ಶಕುನ ಹೇಳುವುದು, ಹಾವಾಡಿಸುವುದು ಮತ್ತು ಓದುವಿದ್ಯೆ, ಹೇತುವಿದ್ಯೆ, ನ್ಯಾಯಾನುಸಾರಶಾಸ್ತ್ರ, ಪುಣ್ಯಮೂಲಶಾಸ್ತ್ರ ಪಟ್ಟದಾಭಿ, ಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ ಕೋಶ ಮತ್ತು ವಿಭಾಷೆ ಅಂದು ಬೌದ್ಧ ವಿದ್ಯಾಲಯಗಳೆಲ್ಲ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಮುಖ್ಯ ವಿಷಯಗಳು ಜನತೆಯ ರೋಗರುಜಿನಗಳನ್ನು ನಿವಾರಿಸಲು ವೈದ್ಯವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ವೇದಾಂತ ಸಾಂಖ್ಯಯಂಥ ಹಿಂದೂ ತತ್ವಶಾಸ್ತ್ರಗಳನ್ನು ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಏಕೆಂದರೆ, ಬೌದ್ಧ ಮತಕ್ಕಿದ್ದ ಹಿಂದೂ ಮತದ ಪ್ರತಿರೋಧವನ್ನು ಎದುರಿಸಲು ಅದು ಅಗತ್ಯವಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಬೌದ್ಧ ವಿಹಾರಗಳೆಲ್ಲ ಪ್ರಶ್ನೆಗಳನ್ನು ಉತ್ತರಿಸುವ ವಿಧಾನದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲವೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನರೂಪದಲ್ಲಿ ಬೋಧನೆಯು ಸಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳೆಲ್ಲ

ಮನೋಸ್ಥಿತಿಯು ಬೆಳೆಯಲು ಆಗಾಗ್ಗೆ ವಿದ್ವಜ್ಞನರಿಂದ ವಿಶೇಷೋಪನ್ಯಾಸಗಳನ್ನು ವ್ಯವಸ್ಥೆಗೊಳಿಸಿ ಅವರ ಶಿಕ್ಷಣ ಅರ್ಥಪೂರ್ಣವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ಜ್ಞಾನ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಜೈನ ತತ್ವಶಾಸ್ತ್ರವು ಬಹುತ್ವವಾದಿ ಮತ್ತು ಸಾಪೇಕ್ಷತಾವಾದಿಯಾಗಿದೆ. ಪ್ರಜ್ಞೆಯು ಆತ್ಮ ಅಥವಾ ಜೀವದ ಸಾರವೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ. ಜೈನ ಪದ್ಧತಿಯ ಪ್ರಕಾರ; ಜ್ಞಾನವು ಎರಡು ವಿಧಗಳಿಂದ ಕೂಡಿರುತ್ತದೆ. ಅವುಗಳೆಂದರೆ; ಮೊದಲನೆಯದು ಪ್ರಮಾಣ ಮತ್ತು ಎರಡನೆಯದು ನ್ಯಾಯ ಅಥವಾ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ವಿಷಯದ ತೀರ್ಪು. ಪ್ರಮಾಣವು ಮತ್ತೇ ಎರಡು ವಿಧವಾಗಿದೆ, ಅಂದರೆ, ಪರೋಕ್ಷ ಮತ್ತು ನೇರ. ಪ್ರಮಾಣವು ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷ ಮತ್ತು ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ತಮ್ಮನ್ನು ಹಾಗೂ ಇತರರನ್ನು ಬೆಳೆಗಿಸುತ್ತದೆ. ನೇರ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಮೂಲಕ ಪಡೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ನೇರವಾಗಿ ತನ್ನದೇ ಆದಂಥ ಹಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಮಾನ್ಯವಾಗಿದೆ. ನೇರ ಜ್ಞಾನವು ಪ್ರಾಯೋಗಿಕ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಮನಸ್ಸು ಮತ್ತು ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಮೂಲಕ ಸಾಧಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಇತರ ಲೌಕಿಕವು ಕ್ರಿಯೆಗಳ ಪರಿಣಾಮದಿಂದ ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸು ಮತ್ತು ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಮತ್ತೇ ನೇರ ಪ್ರಾಯೋಗಿಕ ಜ್ಞಾನವು ಎರಡು ವಿಧವಾಗಿದೆ; ಒಂದು – ಮತಿ, ಮತ್ತೊಂದು ಶ್ರುತ. ಮತಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು, ಗುಣಗಳು, ನಿಶ್ಚಿತತೆ ಮತ್ತು ವಸ್ತುವಿನ ಬಗೆಗೆ ಪೂರ್ಣ ಜ್ಞಾನದ ಪ್ರಭಾವ. ಮತ್ತೊಂದೆಡೆ ಶ್ರುತವು ಮಹಾನ್ ಋಷಿಗಳ ಅಥವಾ ತೀರ್ಥಂಕರರ ಅಧಿಕೃತ ಪುಸ್ತಕವಾಗಿದೆ. ಇಡೀ ವಿಷಯದ ಇತರ ನೇರ ನೇರ ಕೇವಲ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ಅರ್ಹತೆಯೂ ಮಾತ್ರ ಸಾಧಿಸುತ್ತದೆ. ಆದರೆ, ಈ ಜ್ಞಾನವು ಕೇವಲ ಒಂದು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ವಿಷಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟಾಗ ಅದನ್ನು ವಿಕಲ ಜ್ಞಾನ ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ವಿಕಲ ಜ್ಞಾನವು ಎರಡು ವಿಧಗಳಾಗಿರಬಹುದು. ಅಂದರೆ, ಕ್ರಿಯೆಗಳಿಂದ ಭಾಗಶಃ ವಿಮೋಚನೆ ಮತ್ತು ಸೂಕ್ಷ್ಮ ರೀತಿಯ ಜ್ಞಾನವೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ.

ಪರೋಕ್ಷ ಜ್ಞಾನವು ಐದು ವಿಧದ ಸ್ಮರಣೆಯೇ ಆಗಿರುತ್ತದೆ. ಅವುಗಳೆಂದರೆ; 1. ಗುರುತಿಸುವಿಕೆ, 2. ತರ್ಕ, 3. ತೀರ್ಮಾನ, 4. ಸಾಕ್ಷ್ಯ ಮತ್ತು 5. ಇತರರನ್ನು ಮನವೊಲಿಸುವ ಪ್ರಥನುಮಾವನ್ನು ಬಳಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ತೀರ್ಮಾನವು ಐದು ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಅಂದರೆ, ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ, ಹೇತು, ಡಿಸ್ಟಿಂಟ್, ಉಪನಯನ ಮತ್ತು ನಿಗ್ಗನ (ತೀರ್ಮಾನ). ಕೆಲವು ಜೈನರು 8 ವಿಧದ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ನಂಬುತ್ತಾರೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ; ಮತಿ, ಶ್ರುತ, ಅವಧಿ, ಮನ, ಪರ್ಯಯ ಮತ್ತು ಕೇವಲಗಳನ್ನು ಅಧಿಕೃತ ಜ್ಞಾನವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತೊಂದೆಡೆ, ತಪ್ಪು ಜ್ಞಾನವು ಸಮಯ, ವಿಪರ್ಯಯ ಮತ್ತು ಅನರ್ಥಗವ್ಯವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

ಜೈನಧರ್ಮವೂ ಕೂಡ ಬೌದ್ಧಧರ್ಮದಂತೆಯೇ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ತನ್ನದೇ ಆದಂಥ ಹಲವು ಹತ್ತು ಕೊಡುಗೆ ನೀಡಿರುವುದನ್ನು ಪ್ರಸ್ತುತ ಅಧ್ಯಯನದಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ. ಅವುಗಳೆಂದರೆ;

1. ಜೈನಧರ್ಮವು ನಮಗೆ ಒಂದು ಜೀವನ ವಿಧಾನವನ್ನು ಒದಗಿಸಿಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ, ಒಂದು ಮಾದರಿಯ ನೈತಿಕ ಸಂಹಿತೆಯನ್ನು ಕೂಡ ಪ್ರತಿ ಕುಟುಂಬವೂ ಅನುಸರಿಸುವಂಥದ್ದು.
2. ಜೈನಧರ್ಮವು ಸರಳವಾಗಿದೆ ಮತ್ತು ಇದು ದುಬಾರಿ ವ್ಯವಹಾರವಲ್ಲ.
3. ಪ್ರಾಕೃತದ ಜನಪ್ರಿಯತೆಯು ಸಾಮಾನ್ಯ ಮನುಷ್ಯನ ಭಾಷೆಗಳಿಗೆ ಉತ್ತೇಜನ ನೀಡಿತು.
4. ಜೈನಧರ್ಮವು ಕನ್ನಡ ಮತ್ತು ತಮಿಳು ಸಾಹಿತ್ಯದ ಬೆಳವಣಿಗೆಯನ್ನು ಉತ್ತೇಜಿಸಿತು.
5. ಸಾಮಾನ್ಯರಿಗಾಗಿ ಹಲವು ಹತ್ತು ಕಲ್ಯಾಣ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳನ್ನು ಕೈಗೊಳ್ಳಲಾಯಿತು.
6. ಕಲೆ ಮತ್ತು ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪದ ಪುಷ್ಟೀಕರಣವಿತ್ತು. ಉದಾಹರಣೆಗೆ; ಮೌಂಟ್ ಅಬು, ಎಲಫೆಂಟಾ ಮತ್ತು ಎಲ್ಲೋರಾ ಗುಹೆಗಳಲ್ಲಿ ಜೈನ ದೇವಾಲಯಗಳಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

ಭಗವಾನ್ ಮಹಾವೀರರ ಅನುಯಾಯಿಗಳು ಅವರ ಬೋಧನೆಗಳ ಸಂಗ್ರಹವನ್ನು ಪುಸ್ತಕ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದರು. ಈ ಪುಸ್ತಕವನ್ನು ಬಹುಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಎರಡು ಭಾಗಗಳಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಲಾಗಿದೆ. ಶ್ವೇತಂಬರ್ ಮತ್ತು ದಿಗಂಬರ್ ಎಂಬುದೇ ಆಗಿರುತ್ತವೆ. ಉದಾರವಾವನ್ನು ಈ ಜೈನ ಶಿಕ್ಷಣ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಒಂದು ವಸ್ತುವು ಎರಡು ಅಥವಾ ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿರಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಸರಿಯಾದ ನಿರ್ಧಾರವನ್ನು ತಲುಪಲು ಒಂದು ಸನಿವೇಶದ ವಿವಿಧ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಪರಿಗಣಿಸಬೇಕು. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಎಲ್ಲಾ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳು ಶಿಕ್ಷಕರ ದೃಷ್ಟಿಕೋನವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಅನಿವಾರ್ಯವಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಈ ಮಹತ್ವದ ನಿರ್ಧಾರವನ್ನು ತಲುಪುವಂಥ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಯು ತನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು ಮನರಂಜಿಸಲಾಗಿದೆ ಎಂಬ ತೃಪ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿರಬೇಕು. ಜೈನಧರ್ಮವು ಅಹಿಂಸೆಯನ್ನು ಒತ್ತಿಹೇಳುತ್ತದೆ. ಒಬ್ಬರ ಮಾತಿನಿಂದ ಕೂಡ ಇತರರ ಭಾವನೆಗಳನ್ನು ನೋಯಿಸಬಾರದು ಎಂದು ಅದು ನಮಗೆ ಕಲಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಆದರ್ಶಗಳನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡರೆ ಶಿಕ್ಷಣದ ಗುರಿ ಎಂಬ ಪದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ನೈಜವಾಗಿ ಸಾಧಿಸಲು ಹೆಚ್ಚಿನ ರೀತಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಸಹಾಯ ಮಾಡುತ್ತದೆ.

ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯೊಳಗೆ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡಿದಾಗ; ದಕ್ಷಿಣ ಭಾರತದ ಜೈನ ಇತಿಹಾಸವೇ ಕರ್ನಾಟಕದ ಜೈನಧರ್ಮದ ಇತಿಹಾಸವೇ ಆಗಿದೆ ಎಂಬ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಸತ್ಯಾಂಶವಿದೆ. ಸರಿಸುಮಾರು ಕ್ರಿ.ಶ. 2ನೆಯ ಶತಮಾನದಿಂದ 13ನೆಯ ಶತಮಾನದವರೆಗೆ ಸುಮಾರು 1200 ವರ್ಷಗಳ ಕಾಲ ರಾಜಮನೆತನಗಳ ಸಹಾಯವನ್ನು ಪಡೆದ ಜೈನಧರ್ಮವು ಪ್ರಪುಲ್ಲವಾಗಿ ಬೆಳವಣಿಗೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿತು. ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿಯೇ ಜೈನಧರ್ಮದ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ಶಾಸನವೊಂದು ಹೀಗೆ ಬೌದ್ಧರಂತೆ ಜೈನರೂ ದೇಶದ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸವನ್ನು ರೂಢಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ಪಾತ್ರವಹಿಸಿದರು. ಅವರ ಜೈತ್ಯಾಲಯಗಳೂ ಬಸದಿಗಳೂ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಕೇಂದ್ರಗಳಾಗಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸಿ ವಿದ್ಯೆಯ ಪ್ರಸಾರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದವು ಎಂಬ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಸತ್ಯಾಂಶವಿದೆ. ಜೈನರು ಬೌದ್ಧರಂತೆ ತಮ್ಮ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ

ರಕ್ಷಣೆ ಮತ್ತು ಅವರ ಪ್ರಚಾರಕ್ಕಾಗಿ ವಿಶೇಷವಾದ ಶಿಕ್ಷಣಕ್ರಮವನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದರು. ಎನ್ನಬಹುದು. ಜೈನ ಶಿಕ್ಷಣದ ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಮುಖವಾದ ಲಕ್ಷಣವೆಂದರೆ; ಸಹ ಶಿಕ್ಷಣ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಜಾರಿಗೆ ತಂದದ್ದು ಯತಿಗಳು ಮತ್ತು ಸನ್ಯಾಸಿನಿಯರು ಒಂದೇ ಬಸದಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಗುರುವಿನ ಕಡೆ ಸನ್ಯಾಸ ದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡ ಉಲ್ಲೇಖಗಳು ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಸಿಗುತ್ತವೆ.

ಆಧುನಿಕ ಬಸದಿಗಳನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬಸದಿ ಕೊಯಿಲ್ ಬಸದಿ ಜೈತ್ಯಾಲಯ ಜನಾಲಯ ಎಂದು ಕರೆದರೆ ಇನ್ನೂ ಕೆಲವನ್ನು ತೀರ್ಥಂಕರ ಹೆಸರಿನಿಂದಲೂ ಮತ್ತೆ ಕೆಲವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಸಿದವರ ಹೆಸರುಗಳಿಂದಲೂ ಕರೆಯಲಾಗುತ್ತದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ; ನೇಮಿನಾಥ ಬಸದಿ, ಪಾರ್ಶ್ವನಾಥ ಬಸದಿ, ಶಾಂತಿನಾಥ ಬಸದಿ ತೀರ್ಥಂಕರರ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಕರೆದ ಬಸದಿಗಳೇ ಆಗಿರುತ್ತವೆ. ಜನಾಲಯಗಳು ಮತ್ತು ಬಸದಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲದೆ ಜೈನ ಗುರುಗಳು ತಮ್ಮ ಮನೆಗಳಲ್ಲೂ ಕಾಸುವ ಪದ್ಧತಿಯು ಇತ್ತು ಎನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಆಧಾರಗಳುಂಟು, ಚಾಳುಕ್ಯ ಜಯಸಿಂಹನು ಕೊಟ್ಟ ದತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ನಾವು ಉದಯದೇವ ಪಂಡಿತ (ವಾಣ ಪಂಡಿತ) ಪೂಜ್ಯ ಪಾದನಗೃಹ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಯಾಗಿದ್ದನೆಂದು ಕ್ರಿ.ಶ. 729ರ ಲಕ್ಷಪ್ಪರದ ಶಾಸನಗಳಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ವಡ್ಡಾರಾಧನೆಯ ಸುಕುಮಾರ ಸ್ವಾಮಿಯ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಬರುವ ಕಾಶ್ಯಪ ಎಂಬಾಕೆಯ ಮಕ್ಕಳಾದ ಅಗ್ನಿಭೂತಿ ಮತ್ತು ವಾಯುಭೂತಿಯರಿಗೆ ಸೂರಮಿತ್ರನು ತನ್ನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಯಾವ ಪ್ರತಿಫಲವನ್ನು ನೀರೀಕ್ಷಿಸದೇ ಪಾಠ ಹೇಳಿಕೊಡುತ್ತಾನೆ.

ಜೈನ ಗುರುಗಳನ್ನು ಶಾಸನಗಳು ವಿವಿಧ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಕರೆದಿರುವುದುಂಟು ತಮ್ಮಡಿ, ವೋಜ, ಉಪಾಧ್ಯಾಯ, ಆಚಾರ್ಯ, ಗುರವಡಿ, ಗೊರವಿ, ಭಟ್ಟಾರಕ, ಗುರುಗಳು ಎಂದು ಮುಂತಾದ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಜೈನರು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳನ್ನು ಅಂತೇವಾಸಿ, ಮಾಣಿ, ಗುಡ್ಡ, ಶಿಷ್ಯ, ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿನಿಯರನ್ನು ಗುಡಿ, ಶಿಷ್ಯ, ಕಂತಿ, ಅಥವಾ ಗಂತಿ ಎಂದು ಮುಂತಾದ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಕರೆದಿರುವುದುಂಟು. ಇಂತಿಷ್ಟೇ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬ ಯಾವುದೇ ಕಟ್ಟಳೆಯು ಅಂದು ಇರಲಿಲ್ಲ. ಆಚಾರ್ಯರು ತಮಗೆ ಆಗುತ್ತಿರುವಷ್ಟು ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳಬಹುದಾಗಿತ್ತು. ಈ ಸಂಖ್ಯೆಯು 28 ರಿಂದ 300ರವರೆಗೆ ಇದ್ದ ಉಲ್ಲೇಖಗಳು ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಸಿಗುತ್ತವೆ.

ಜೈನ ಶಿಕ್ಷಣ ಬಹುಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಜೈನ ಸಿದ್ಧಾಂತ ಮತ್ತು ದರ್ಶನಗಳಿಗೆ ಪ್ರಮುಖವಾದ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ನೀಡಲಾಗಿತ್ತು. ಅದರಂತೆ ತೀರ್ಥಂಕರರ ಜೀವನ ಚರಿತ್ರೆಗಳಿಗೆ ಮಹತ್ವದ ಸ್ಥಾನ ಕೊಟ್ಟಿರುವುದನ್ನು ನಾವು ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲ ಇಂದಿಗೂ ಕೂಡ ಗುರುತಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಜೈನ ಯತಿಗಳನ್ನು ಬಣ್ಣಿಸುವಾಗ ತೈವಿದ್ಯೆಗಳ ಪ್ರಸಾಪ ಬರುತ್ತದೆ. ತೈವಿದ್ಯೆಗಳು, ವ್ಯಾಕರಣ, ತರ್ಕ, ಸಿದ್ಧಾಂತ, ನಿಘಂಟು, ಅಲಂಕಾರ, ಛಂದಸ್ಸು, ವಾಕ್ಯಾಲೋಕ. ಸಾಹಿತ್ಯ, ಕವಿತೆ, ಶಾಸ್ತ್ರ, ಗಣಿತ, ವೈದ್ಯ, ಶೀತವಾದ, ನೃತ್ಯ (ಭರತಶಾಸ್ತ್ರ) ಮಂತ್ರಗಾನ, ವಾಸ್ತುಶಿಲ್ಪ, ಆಗಮ, ಷಟ್ಕರ್ಕ, ಷಡ್ದರ್ಶನ, ಶ್ಯಾಗ್ವಾದ,

ಭಗವತ್, ರಾಜಕೀಯ, ಬಾಣಪ್ರಯೋಗ, ಗರಡಿ, ಕರಿತುರಗಗಳ ಪರೀಕ್ಷೆ, ಗಾರುಡಕೋಶ, ಇಂದ್ರಜಾಲ, ಮಹೇಂದ್ರಜಾಲ, ಪರಕಾಯ, ವಡ್ಡಿ ಪ್ರಯೋಗ, ನಾಗೇಶ್ವರ, ಸಾಲಸಂಭವ ಪಾವಕಸ್ತಂಭನ ಶಸ್ತ್ರಸ್ತಂಭನ, ಭಾರಣಿ ವಿದ್ಯೆ ಮೊದಲಾದವು ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವನ್ನು ಕವಿಗಳಾದವರು ಅರವತ್ತು ನಾಲ್ಕು ಕಲೆಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ತಮ್ಮ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಬೇಕು ಎನ್ನುವ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಹೇಳರಬಹುದಾದರೂ ಕೆಲವರಾದರೂ ತಮ್ಮ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಾಲದಲ್ಲಿದ್ದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಸಂಭವವಿದೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಹೇಳುವ ಈ ಎಲ್ಲ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಗಣನೆಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡರೆ ಜೈನರಲ್ಲಿ ಅಪಾರವಾದ ವಿದ್ವತ್ತು ಬೆಳೆದಿತ್ತು.

ಜೈನ ಶಿಕ್ಷಣದ ಪ್ರಮುಖ ಲಕ್ಷಣವೆಂದರೆ: ಮಾತೃಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಶಿಕ್ಷಣವನ್ನು ನೀಡುತ್ತಿದ್ದಿದ್ದು ಮತ್ತು ಮತ್ತೊಂದು ಪ್ರಮುಖವಾದ ಲಕ್ಷಣಗಳೆಂದರೆ ಸಹ-ಶಿಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ ನೀಡಿರುವುದು ಶ್ರವಣಬೆಳಗೊಳದ ಹಲವಾರು ಶಾಸನಗಳು ಇದಕ್ಕೆ ಆಧಾರವನ್ನೊದಗಿಸುತ್ತವೆ. ರಾಜ ಮಹಾರಾಜರು, ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಸನ್ಮಾಸದ ದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುವಾಗ ಸ್ತ್ರೀಯರು-ಸ್ತ್ರೀಯರಿಂದಲೇ ದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡರೆ ಕೆಲವು ಸ್ತ್ರೀಯರು-ಪುರುಷರಿಂದಲೂ ಹಲವು ಹತ್ತು ಪುರುಷರು ಸ್ತ್ರೀಯರಿಂದಲೂ ದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡಿರುವ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಿವೆ.

ಹೀಗೆ ಜೈನರಲ್ಲಿ ಗುರು-ಶಿಷ್ಯರ ಸಂಬಂಧಕ್ಕೆ ಸ್ತ್ರೀಯರು ಪುರುಷರೆಂಬ ಯಾವುದೇ ಬೇದ ಅಡ್ಡಿ ಬರಲಿಲ್ಲ. ಇದೊಂದು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವೇ ಆಗಿತ್ತು. ಇಲ್ಲಿ ದೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದೆಂದರೆ: ಅವರಿಂದ ಒಂದು ರೀತಿಯ ಧಾರ್ಮಿಕ ಉಪದೇಶವನ್ನು ಪಡೆಯುವದೇ ಆಗಿತ್ತು. ಸನ್ಯಾಸಿಗಳೂ, ಸನ್ಯಾಸಿನಿಯರೂ ಒಂದೇ ಬಸದಿಯಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆನ್ನುವುದಕ್ಕೆ ಅನೇಕ ಉದಾಹರಣೆಗಳಿವೆ. ಗೊರವೂರ ಬಸದಿ ನದಿಹರಳ ಹಳ್ಳಿಯ ಬಸದಿಪುಲಗೇರೆಯ ಆನೆಸಜ್ಜಿ ಬಸದಿ ಹೊನ್ನವಾಡದ ತ್ರಿಭುವನತಿಲಕ ಜಿನಾಲಯ ಮೇಲೆ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ ಬಸದಿಗಳಲ್ಲಿ ಸನ್ಯಾಸಿಗಳು ಮತ್ತು ಸನ್ಯಾಸಿನಿಯರು ಒಟ್ಟು ವಾಸವಾಗಿದ್ದರೆಂದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ದೀಕ್ಷೆ ಕೈಗೊಳ್ಳಲು ಸಹಾಯವಾಗಿತ್ತು. ಈ ರೀತಿಯಾಗಿ ಬೌದ್ಧ ಮತ್ತು ಜೈನ ಶಿಕ್ಷಣವು ಪ್ರಾಚೀನ ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ವೈದಿಕ ಶಿಕ್ಷಣಗಳೊಂದಿಗೆ ಬೌದ್ಧ ಮತ್ತು ಜೈನ ಶಿಕ್ಷಣವು ಆಯಾಯ ಕಾಲ ಘಟ್ಟದಲ್ಲಿ ಮಹತ್ತರವನ್ನು ಸಾಧಿಸಿ ಶಿಕ್ಷಣದ ಉನ್ನತತೆಯನ್ನು ಬೆಳಗಿಸಿತು.

ಆಧಾರ ಗ್ರಂಥಗಳು

1. Epigraphy Carnatica, 1905.
2. Annual Reports of South Indian Epigraphy, Madras, 1887- 1945.
3. ದಿವಾಕರ ಆರ್.ಆರ್- ಕರ್ನಾಟಕ ಪರಂಪರೆ -ಸಂಪುಟ-1, ಬೆಂಗಳೂರು, 1992
4. ವೀರಪ್ಪ ಎನ್.ಎಸ್., ಭಾರತೀಯ ಶಿಕ್ಷಣದ ಇತಿಹಾಸ.

5. ಕೊಸಾಂಜ,ಡಿ.ಡಿ, ಪುರಾಣ ಮತ್ತು ವಾಸ್ತವ, ಚಿಂತನ ಪುಸ್ತಕ, ಬೆಂಗಳೂರು, 2013
6. ಚಿದಾನಂದ ಮೂರ್ತಿ. ಎಂ, ಕನ್ನಡ ಶಾಸನಗಳ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ, ಸಪ್ತ ಬುಕ್ ಹೌಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು, 1996.
7. ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯ ಗ್ಯಾನೇಷಿಯರ್, ಭಾಗ-1, ಗ್ಯಾನೇಷಿಯರ್ ಇಲಾಖೆ, ಕರ್ನಾಟಕ ಸರ್ಕಾರ, ಬೆಂಗಳೂರು, 1984
8. ಅಭಿಶಂಕರ್,ಕೆ.(ಸಂ) ಹಾಸನ ಜಿಲ್ಲಾ ಗ್ಯಾನೇಷಿಯರ್, ಗ್ಯಾನೇಷಿಯರ್ ಇಲಾಖೆ, ಕರ್ನಾಟಕ ಸರ್ಕಾರ, ಬೆಂಗಳೂರು, 1971